

VÁRI JUDIT*

Interkulturális üzleti kommunikáció a pragmatikai kutatások tükrében: a szakmai idegennyelv-tanítás, a nyelvészeti kutatások, valamint a versenyképesség összefüggései

Intercultural business communication from a discourse analytical approach: the interrelationship of foreign language teaching, linguistic research, and competitiveness

Globalisation entails internationalisation at an everyday level, especially in the business world, i.e. besides the professional background one might not thrive without a communicative command of foreign languages. To put it differently, economic competitiveness and education are inseparable; a good command of foreign languages is one of the prerequisites on the labour market.

As a teacher of English for Business I often meet with students of outstanding English and professional skills yet facing communication problems, as their target language performance is often influenced by the patterns of their native culture and rules of linguistic performance. This phenomenon might lead to confusion, or in extreme cases to communication breakdown and loss of business, and is called pragmatic transfer.

The aim of the lecture is to approach the problem from a linguistic point of view, as well as to outline the possible directions and methods of research.

1. Bevezetés: oktatás és versenyképesség

Napjainkban a műszaki fejlődés, a dereguláció, a privatizálás és a globalizáció együttes, egymást erősítő hatása teljesen új környezetet teremt a vállalkozások számára. Miközben az egyre erősödő gazdasági verseny átlépi a nemzetközi piacok határait, a gazdasági élet szereplői a világon mindenütt komoly kihívások előtt állnak, hiszen új gazdasági, társadalmi, kulturális követelményeknek kell megfelelniük (Tudás, alkotás, érték [2005.]). A fokozott követelmények felértékelik a tudás, a készségek és az alkalmazkodóképesség eredőjének tekinthető emberi erőforrás minőségét, amely a versenyképesség meghatározó eleme. Bár kétségtelen, hogy az embe-

---

* Vári Judit PhD hallgató, főiskolai tanársegéd, Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet

ri erőforrás minősége számos egyéb tényezőtől is függ, a versenyképes és a folyamatosan megújulásra képes tudás elsődleges forrása az oktatás és a képzés (Az Európai Unió és az oktatás, képzés. [2006.]).

Az oktatásnak a versenyképesség fenntartásában és erősítésében játszott szerepe az utóbbi néhány évtizedben számos fejlett országban és magában az Európai Unióban is az oktatásról való gondolkodás egyik kulcselemévé vált (Tudás, alkotás, érték [2005]). „Az Európai Unió felismerte, hogy a gazdasági növekedéshez elengedhetetlen az oktatást és szakképzést úgy alakítani, hogy az iskolából, egyetemről kikerülő fiatalok megállják a helyüket a munkaerőpiacon, és tudásukkal hozzásegítsék a Közösséget ahhoz, hogy [az Európai Tanács 2000-es, lisszaboni célkitűzéseivel összhangban] a kontinensek közötti, egyre fokozódó gazdasági versenyben helytálljon, és erősítse pozícióit” (Oktatás. [2006]).

A versenyképesség szempontjából tehát az emberi erőforrás kulcstényező, amit a jövő szakembereinek képzésénél figyelembe kell venni. Kompetenciáikat tekintve – a globalizáció hatására – napjainkban különös hangsúllyal bír a gazdasági szakemberek idegen nyelvű szakmai kommunikációjának kérdése. Másként fogalmazva, a munkaerő használhatósága, tudása, képességei között alapvető fontosságú a kommunikatív szakmai idegennyelv-tudás birtoklása. A hallgatók ilyen jellegű kihívásokra való felkészítése a szakmai idegennyelv-tanítás feladata, amely jelentőségét – egy viszonylag gyakori jelenség – a negatív pragmatikai transzfer problematikáján keresztül szeretném illusztrálni.

A probléma lényege, hogy a hallgatók célnyelv-használata gyakran az anyanyelvi kultúra és nyelvhasználat jellegzetességeit hordozza, amely félreértésekhez, vagy akár a kommunikáció megghiúsulásához is vezethet, a későbbiek során pedig munkájukban félresikerült üzleti kapcsolatokat eredményezhet. Kiküszöböléséért – releváns tananyag hiányában a nyelvészeti (pragmatikai) kutatások eredményeire támaszkodva sokat tehet a nyelvtanár. Jelen munka a probléma nyelvészeti szempontú megvilágítása, valamint a problémamegoldás lehetséges irányainak és módszereinek feltérképezésén keresztül egy lehetséges kutatás körvonalaiába enged betekintést.

Dolgozatomban az idegennyelvi kommunikációs kompetencia összetevőit vizsgálom, különös tekintettel a pragmatikai komponensre, majd az interkulturális üzleti kommunikáció szóbeli aspektusára szorítkozva arra keresem a választ, hogy a nyelvészeti (pragmatikai) kutatások milyen szerepet játszhatnak a negatív pragmatikai transzfer kiküszöbölésében.

2. Interkulturális kommunikáció és kommunikációs kompetencia

Globalizálódó világunkban a kommunikáció interkulturális kontextusba ágyazódásának lehetünk tanúi, melyben egyre nő a nyelvtudás iránti érdeklődés. Interkulturális kommunikációról beszélünk, amikor a kommunikációs partnerek különböző kultúrákból származnak (Gibson [2002] 9. o.). Amennyiben anyanyelvünk sem azonos, a helyzet tovább bonyolódik, hiszen a nyelv nemcsak kifejezi, de bizonyos értelemben meg is határozza gondolkodásmódunkat. Másként fogalmazva, „valóságérzékelésünket és a valósághoz való viszonyunkat a kultúránk, ezen belül is az adott kultúra nyelve határozza meg, és ennek szűrőjén keresztül értelmezzük és

értjük meg a hozzánk érkező információkat” (Hidasi [2004] 28. o.). Következésképpen, amikor egy idegen nyelvet kezdünk tanulni, saját, kulturálisan „berögzült” szemléletmóddal közelítünk a feladathoz (Polyák [1997] 41.o.), amely akár a sikeres célnyelvi kommunikáció kerékkötőjévé is válhat. A kommunikációs folyamat résztvevőinek tehát nemcsak a közös nyelvet (kód), de a célnyelvi kultúrát (kulturális szűrő) is ismerniük kell (Hidasi [2004] 56. o.).

A kommunikációs kompetenciát polidimenzionális fogalomként szemlélve, annak közvetlen összetevői között lényeges tehát a kulturális kompetencia birtoklása (a nyelvi, metanyelvi, para- és extranyelvi kompetencia mellett) (Bańcerowski [1994] 285–286. o.). Mindazonáltal, a kompetens nyelvhasználónak van még egy ismérve: a megnyilatkozások létrehozásához szükséges szabályrendszer ismeretén túl kompetenciája kiterjed a megnyilatkozások kontextustól függő kiválasztására és értelmezésére is (Bańcerowski [1994] 282. o.) – ez utóbbiért pedig a kommunikációs kompetencia pragmatikai komponense a felelős. (Ennek megfelelően beszélünk nyelvi, metanyelvi, para- és extranyelvi pragmatikai kompetenciáról, illetve pragmatikai kultúrkompetenciáról (Bańcerowski [1994] 282–286. o.).)

3. Pragmatikai transzfer

Előfordulhat azonban, hogy a nyelvtanuló célnyelvi pragmatikai kompetenciáját anyanyelvi pragmatikai ismeretei befolyásolják (Kasper [1992] 207. o. idézi Franch [1998] 4. o.). Ezt a jelenséget pragmatikai transzfernek nevezzük.

A pragmatikai transzfernek hagyományosan két típusát különböztetjük meg, ezek a pragmlingvisztikai (*pragmlinguistic transfer*) és a szociopragmatikai (*sociopragmatic transfer*) transzfer (Kasper [1992] 207. o. idézi Franch [1998] 7. o.), továbbá e két kategória mellett Riley nyomán egy harmadik típus is elkülöníthető, melyet nonverbális transzferként (*non-linguistic errors*) tart számon a szakirodalom (Riley [1989] 237–239. o. idézi Franch [1998] 13. o.).

A pragmlingvisztikai transzfer esetében egy nyelvi eszközhöz az anyanyelvi kultúrában rendelt illokúciós erő befolyásolja a nyelvtanuló célnyelvhasználatát (Kasper [1992] 209. o. idézi Franch [1998] 8. o.). Ilyen például, amikor valaki részletes egészségügyi beszámolót ad az egyébként szimpla üdvözlésnek szánt „*How are you?*” kérdésre, vagy nem ismeri fel, hogy a „*We must have lunch together some time*” / „*Let's do lunch*” megnyilvánulás nem tényleges meghívás, csupán udvarias elköszönési forma (Donga [1992]).

A szociopragmatikai transzfer esetében a célnyelvhasználat az anyanyelvi kultúrában érvényes társadalmi normákhoz igazodik (Kasper [1992] 209. o. idézi Franch [1998] 9. o.). A nyelvhasználatot ilyen módon meghatározó tényezők két csoportba oszthatók. A külső kontextuális tényezőkhez a felek közötti társadalmi távolság, hatalmi viszonyaik, valamint a társadalom által előírt jogaik és kötelezettségeik sorolhatók (Szili [2004] 99. o.). A belső kontextuális tényezők pedig „a kontextus azon elemei, amelyek közvetlenül meghatározzák az adott beszédaktus jellegét” (Szili [2004] 100. o.) – ezek beszédaktusonként változhatnak (például kérés esetén a kérés súlya, a beszélő kirovó szerepének foka, stb.) (Szili [2004] 100. o.). Így példá-

ul a kultúrák eltérhetnek annak megítélésében, hogy kitől, mikor és hogyan kérjünk elnézést vagy szívességet.

Végül, a nonverbális transzfer esetében az anyanyelvi kultúrában használatos nem verbális kódot alkalmazzuk a célnyelvi kommunikáció során. A nem verbális kódok állandóan kísérik és minősítik megnyilvánulásainkat, így szerepük nem elhanyagolható (Udvarhelyi [2001]). Példaként említhetők a térkezelés, szemkontaktus, hanglejtés kérdései, de félreértésre adhat okot a számok, mennyiségek ujjak felmutatásával való kifejezése is: például a magyar kettes szimbólum a kínaiban nyolcat jelent (Hidasi [2004] 102. o.).

A nyelvi viselkedés szabályait a nyelv elsajátításával együtt, a szocializáció során tanuljuk meg. Ezek határozzák meg a nyelvhasználó benyomáskeltési stratégiáit, énmegjelenítését, valamint a beszédpartner értelmezésében is viszonyítási pontként szolgálnak. Hatását tekintve a pragmatikai transzfer a nyelvi viselkedés szabályainak szerencsés egyezése esetében pozitív. Negatív transzfer esetében a célnyelvi viselkedés szabályaitól való eltérés akár a nyelvhasználó kedvezőtlen megítélését is kiválthatja, hiszen nyelvhasználata mesterkéltnek, udvariatlannak is tűnhet a célnyelvi kultúra normáihoz képest. Végül a transzferjelenség fordított irányban is működhet: a célnyelvi viselkedés is befolyásolhatja az anyanyelvi kommunikációt (Franch [1998] 10. o.).

Ezen a ponton felmerülhet a kérdés, kommunikációs tekintetben miként küszöbölhető ki a célnyelv használatát negatívan befolyásoló pragmatikai transzfer. A pragmatikai készség fejleszthető – a nyelvtanítás során cél a felismerés, tudatosítás és gyakorlás (Dippold [2005]), az ehhez szükséges információt pedig – releváns tananyag hiányában – az interkulturális nyelvészeti kutatások biztosíthatják, pontosabban fogalmazva a diskurzuskutatás ágaihoz sorolható pragmatikai kutatások.

4. Interkulturális diskurzuskutatás

A diskurzuskutatás tárgyát „az egy mondatnál nagyobb nyelvi egységek és szerkezetek” képezik” (Crystal [1998] 154. o. idézi Tóth [2005]), azaz az írott és beszélt szövegek vizsgálatát egyaránt magába foglalja. Kutatásom középpontjában a szóbeli kommunikáció vizsgálata áll, következésképpen a továbbiakban a diskurzuskutatás azon ágaira támaszkodom, amelyek tárgyát a szóbeli nyelvhasználat sajátosságai képezik.

A mikropragmatikai kutatásokhoz sorolható beszédaktus-kutatások az egyes kultúrákban megvalósuló beszédaktusok összehasonlító elemzésével járulnak hozzá a beszélt nyelv használatára vonatkozó ismeretekhez, a beszélgetés különböző kontextusokban megvalósuló szerkezetének vizsgálata pedig a makropragmatikai kutatásokhoz sorolható konverzációelemzés tárgyát képezi.

4.1. Beszédaktus-kutatások

A megnyilatkozás jelentése az interakcióban részt vevő felek között végbemenő dinamikus folyamat eredménye, melyben a beszélő szándéka mellett a hallgató következtetési tevékenysége is alapvető jelentőséggel bír (Szili [2004] 55. o.). A prag-

matika alapfeltevése, hogy a konverzáció fenntartása érdekében az emberek bizonyos elveket követnek. Ezen elvek körvonalazására, illetve a nyelvhasználat univerzáléinak azonosítására több kísérlet is történt a pragmatika történetében. A legismertebbek közül tekintsük Grice és Leech elméletét.

A beszélő és a hallgató által követett stratégiákat Grice szerint a társalgás logikája vezérli. A zökkenőmentes társalgást egyrészt az biztosítja, hogy kommunikációjuk az együttműködés elvén (*Cooperation Principle*) alapszik, másrészt az ideális társalgás emellett a maximák négy osztályához (*Quantity* – mennyiség, *Quality* – minőség, *Relation* – relevancia, *Manner* – mód) is igazodik. „Birtoklásuk a kommunikatív kompetencia részét képezi (Bates [1976]), s a gyermekek a szocializációs folyamat segítségével sajátítják el őket” (Szili [2004] 58. o.).

Leech szerint azért, hogy csökkentsük partnerünkben az udvariatlanság benyomását, törekszünk az interakciók közben fellépő súrlódások csökkentésére. Ezt az udvariassági elv (*Politeness Principle*) hét maximájának (*tact* – tapintat, *generosity* – nagylelkűség, *approbation* – megerősítés/jóváhagyás, *modesty* – nagylelkűség, *agreement* – egyetértés, *sympathy* – rokonszenv, *phatic* – fatikus maxima) követésében valósítjuk meg (Szili [2004] 33. o., 169. o.).

E törekvések célja tehát univerzális, azaz minden nyelvre igaz elvek megfogalmazása volt (Szili [2004] 32. o.), ugyanakkor inkább azt támasztják alá, hogy a beszédtevékenységek szabályai nem vonatkoztathatók minden nyelvre és beszélőközösségre azonos mértékben (Pohl [2004]), az egyes beszélőközösségek ugyanis „sajátos, rájuk jellemző, általuk kimunkált mintákat követnek beszédükben” (Szili [2004] 101. o.), következésképpen „eltérően ítéltet meg ugyanazt a helyzetet, másképpen oszthatják fel a két fél közötti szociális távolságot” (Szili [2004] 104. o.), amely nyelvhasználatukban is tükröződik.

Így az egyes kultúrák egyrészt az egyes maximákat nem azonos mértékben tekintik érvényesnek, másrészt a kulturális különbségek akár a maximák ütközéséhez is vezethetnek, amely valamilyen szemantikai következménnyel jár (Pátrovics [1998], Bańcerowski [1998]). Az anyanyelvi kompetenciával rendelkező nyelvhasználók általában sikerrel vonják el az adott helyzetből leginkább következő (pragmatikai) jelentést (Szili [2004] 61. o.) – a kompetencia hiánya viszont nehéz helyzetbe hozhatja a nyelvhasználót.

Például feszültség keletkezhet az együttműködés elve (minőségi maxima: igazmondás), és az udvariassági elv (egyetértés maxima) között az örök dilemma esetén: „vajon kíváncsi-e az igazmondás minden szituációban?” (Bańcerowski [1998] 18. o.). A helyzetet bizonyos metanyelvi szekvenciák segíthetnek feloldani, azonban „az udvariasság és a világosság, azaz a tárgyilagosság közötti helyes arányok megtalálása egyáltalán nem tűnik egyszerű feladatnak” (Bańcerowski [1998] 19. o.). Az egyet nem értést például a japán vagy brit kultúrában gyakran közvetett módon fejezik ki, míg az amerikaiakra az egyértelműbb megfogalmazás jellemző. Így, míg egy japán inkább témát vált, vagy zavartan mosolyog, a brit a „*That's an interesting idea*” megfogalmazással él, az amerikai pedig nagy valószínűséggel a „*You are talking rubbish*” megnyilvánulást választja (Donga [1992]).

4.2. Konverzációelemzés

A konverzációelemzés felfogásában a beszélgetés „interaktív, rendezett, nyelvi aktivitás, melynek szerkezete szabályokból, szabályrendszerekből, és konvenciókból épül fel” (Iványi [2001] 77. o.), és amely „a beszélők interakciójában lépésről lépésre jön létre” (Iványi [2001] 77. o.).

Az elemzés során alapvetően az alábbi három problémakör vizsgálható: a beszélőváltás mechanizmusa (*turn-taking*), a szekvenciális rend (*sequential order*) és a javítási mechanizmus szabályai (*repair*) (Iványi [2001] 78. o.).

A beszélőváltás mechanizmusa esetében érdekes lehet a beszélőlépésváltás rendszere, a beszélőlépésváltásra alkalmas pont, a két beszélőlépés közti terület szerkezete, a beszélőváltás rendjének szabályai, a beszélőlépés mint a beszélőváltás alapegységének belső felépítése, illetve hogy a beszélőpartnerek hogyan igazodnak egymáshoz a beszélőváltás mechanizmusa során (Iványi [2001] 78–81. o.).

A szekvenciális rendezettség vonatkozásában vizsgálható egyrészt a szekvencia mint a beszélgetés alapmodellje, a párszekvenciák szerkezete, bővítése, kiegészítése, módosítása, valamint az előaktivitások és előszekvenciák; másrészt a beszélgetés mint szociális egység szerkezeti felépülése, a beszélgetés keretein belül megvalósuló nagyobb integrációs egységek, valamint a társalgáskezdés és -zárás kérdései (Iványi [2001] 81–83. o.).

Végül, a konverzációelemzés foglalkozik a javítási mechanizmus szabályaival, azaz „a verbalizáció és a megértés folyamatával kapcsolatos empirikus jelenségekkel is” (Iványi [2001] 83. o.). A megértés ellenőrzését előre és utólag biztosító lehetőségek között az előbbi három kategória említhető. A megnyilatkozások befogadóspecifikus felépítése; bizonyos nyelvi szerkezetek (pl. körülírás, reformulálás, újrafogalmazás), melyek célja bizonyos kifejezések átdolgozása; valamint a beszédértékelést és -magyarázatot szolgáló metadiszkurzív kifejezések (pl. szókereső folyamat), „melyek a beszédprodukción különböző hibáira és problémáira utalnak, anélkül, hogy megoldanák azokat (Iványi [2001] 83–86. o.).

Az elemzés során célunk behatolni a beszélgetés mögé, azaz egyrészt megállapíthatjuk a sikeres interakcióhoz szükséges minimális feltételeket nyelvészeti szempontból, másrészt megkíséreljük feltárni az emberek közötti társadalmi viszonyok, az előítéletek, az iskolázottság és a kultúra rejtett hatásait a társalgásra (Szili [2004] 31–32. o.).

5. Célok, hipotézisek, módszerek

5.1. Célkitűzések

Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy – a nyelvtanítás támogatásaként – a pragmatikai kutatások milyen szereppel bírnak a célnyelv használatát negatívan befolyásoló pragmatikai transzfer kiküszöbölésében.

A szakirodalom feltérképezése során, a kutatás lehetséges célkitűzéseit illetően alapvetően két fő kérdéskör látszik körvonalazódni. Egyrészt figyelembe véve a már megvalósult és még folyamatban lévő kutatások eredményeit (ELTE, CCSARP), pontosítani kell, hogy a probléma vonatkozásában milyen területek várnak még

feltárássra; másrészt hogy mi jellemzi a magyar anyanyelvű hallgatók (angol) célnyelv-használatát a pragmatikai transzfer vonatkozásában. Ennek során vizsgálható, hogy a hallgatók angol nyelvű szóbeli kommunikációját a pragmatikai transzfer mely típusai jellemzik, s ezek milyen okokra vezethetők vissza; másrészt pedig, hogy mi jellemzi az adatközlők célnyelvhasználata során megvalósuló beszédaktusokat, illetve a társalgás során követett konverzációs stratégiáikat.

5.2. A kutatás hipotézisei

A kutatás e kezdeti fázisában az alábbi hipotézisek valószínűsíthetők. 1) A transzferjelenségek típusa és gyakorisága vonatkozásában feltételezhető, hogy a negatív szociopragmatikai transzfer lesz a gyakoribb. 2) A beszédaktusokat és konverzációs stratégiákat tekintve sok eltérés várható az alábbi szempontok esetében: a társalgáskezdés és -zárás kérdései (udvarias üdvözlési formák használata), a beszélőváltás, az időnyerés céljából használatos paralingvális kódok, a beszélőváltást kísérő nonverbális kódok (pl. hanglejtés), a visszajelzés eszközei, az üzleti tárgyalást megelőző *small talk*. 3) Végül feltételezhető, hogy a nyelvhasználat a társadalmi változók (például az adatközlők életkora, neme, iskolai végzettsége, munkahelyi beosztása, társadalmi hovatartozása), illetve az adatközlők célnyelvi előlete, valamint nyelvi attitűdje függvényében érdekes variációt fog mutatni.

5.3. A kutatás módszerei

Adatközlőként az angol üzleti szaknyelvet tanuló felsőoktatási hallgatók mellett célszerűnek tűnik multinacionális vállalatok dolgozóinak bevonása a kutatásba. Az alkalmazandó technikák között szerepelhet a diskurzus-kiegészítő teszt/kérdőív, a megfigyeléssel kombinált, szóban, szerepjátszással nyert nyelvi korpusz elemzése, valamint a valóságos élethelyzetben (például üzleti vacsora, vállalati értekezlet, üzleti tárgyalás, állásinterjú) rögzített interakciók vizsgálata, s végül az adatközlőkkel, nyelvhasználati választásaikkal kapcsolatban készített interjú elemzése.

6. Összegzés

Dolgozatomban az emberi erőforrás minősége, az oktatás és a versenyképesség összefüggéseinek keretén belül a szakmai idegen nyelv tanításának jelentőségét vizsgáltam a negatív pragmatikai transzfer problematikájának megvilágításán keresztül.

Pragmatikai kompetencia hiányában a hallgató célnyelv-használatát az anyanyelvi kultúra és nyelvhasználat jellegzetességeit hordozza, amely félreértéshez, vagy akár a kommunikáció megghiúsulásához is vezethet, a későbbiek során pedig munkájában félresikerült üzleti kapcsolatokat eredményezhet. A probléma kiküszöböléséért – releváns tananyag híján a pragmatikai kutatások eredményeire támaszkodva – sokat tehet a nyelvtanár. A dolgozat a probléma nyelvészeti szempontú megvilágítására, valamint a problémamegoldás lehetséges irányainak és módszereinek feltérképezésére tett kísérletet egy lehetséges nyelvészeti kutatás körvonalazásán keresztül.

Konklúzióként leszögezhető, hogy vannak még feltáratlan területek a probléma vonatkozásában, s hasznos lenne az üzleti életben megvalósuló interkulturális kommunikáció anyagán alapuló kutatás eredményeit felhasználva elkészíteni az angol és magyar nyelv beszédaktusainak és a megvalósuló konverzáció felépítésében követett szabályok összehasonlító elemzését és rendszerezését a nyelvtanítás számára.

Hivatkozások

- Az Európai Unió és az oktatás, képzés. [2006]: Forrás:
<http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=861>
- BAÑCZEROWSKI, J. [1994]: A kommunikációs kompetencia és összetevői. Magyar Nyelvőr. 118.3:277–286. o.
- , [1998]: A nyelvhasználat elvei és etikai dimenziói. Magyar Nyelvőr. 122.1:15–20. o.
- BATES, E. [1976]: Language and context: The acquisition of pragmatics. New York: Academic Press.
- CRYSTAL, D. [1998]: A nyelv enciklopédiája. Osiris. Budapest.
- DIPPOLD, D. [2005]: The L2 development of pragmatics: How English native speakers learn to disagree in German. Forrás:
<http://www.soton.ac.uk/~dod1/Conference%20Proceedings.pdf>.
- DONGA GYÖRGY [1992]: A változatos és változó Anglia. Megjelent: Hidas, J. (szerk.): Kultúra, viselkedés, kommunikáció: Külkereskedőknek, idegenvezetőknek, diplomatáknak, utazóknak. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 53–69. o.
- FRANCH, B. [1998]: On Pragmatic Transfer. Studies in English Language and Linguistics. 5–20. o. Forrás: <http://www.uv.es/~boup/PDF/Sell-98.pdf>.
- GIBSON, R. [2002]: Intercultural Business Communication. Oxford University Press. Oxford.
- HIDASI JUDIT [2004]: Interkulturális kommunikáció. Scolar Kiadó. Budapest.
- IVÁNYI ZSUZSA [2001]: A nyelvészeti konverzációelemzés. Magyar Nyelvőr. 125.1:74–93. o.
- KASPER, G. [1992]: Pragmatic Transfer. Second Language Research. 8:3, 203–231. o.
- Oktatás. [2006]: Forrás:
http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=9
- PÁTROVICS PÉTER [1998]: Beszédaktusok-konverzációs stratégiák-kultúrák. Magyar Nyelvőr. 122.2:142–150. o. Forrás: <http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/alknyelv/aktualis/Patrovics.Peter.htm>.
- POHL, G. [2004]: Cross-cultural Pragmatic Failure and Implications for Language Teaching. SLTT. Vol.4. Forrás: <http://www.usq.edu.au/opacs/slnt/>.
- POLYÁK ILDIKÓ [1997]: Cross-cultural Communication: When in Rome, do as the Romans do. Külkereskedelmi Főiskola. Budapest.

- RILEY, P. [1989]: Well don't Blame me: On the Interpretation of Pragmatic Errors. Megjelent: Oleksy (szerk.): Contrastive Pragmatics. John Benjamins. Amsterdam. 231–249. o.
- SZILI KATALIN [2004]: Tetté vált szavak: A beszédaktusok elmélete és gyakorlata. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- TÓTH TAMÁS [2005]: Miért nem állnak szóba egymással a diskurzusok?. Forrás: http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/totht_miért_nem_allnak_szoba_egymással.htm .
- Tudás, alkotás, érték: A Magyar Köztársaság Kormányának tudomány-, technológia- és innovációpolitikai középtávú stratégiája a gazdasági versenyképesség ösztönzésére (2005-2013). Tervezet. [2005]: Forrás: [http://www.ftt.hu/strategia_terv_korm\[1\].2005.09.14.pdf](http://www.ftt.hu/strategia_terv_korm[1].2005.09.14.pdf)
- UDVARHELYI MARGIT [2001]: Ismeretek az emberi kommunikációról. Győr: SZIF-Universitas.